

פרק ג

נגיעת ברזל בטיט המזבח

שאיסור הנפת הברזל מתייחס רק לאבני המזבח ולא לכל המזבח, שכן בפסוק כתוב 'לא תניף עליהם ברזל', כלומר על האבנים. לו איסור זה היה נאמר ביחס לכל המזבח אזי הייתה התורה צריכה לכתוב 'לא תניף עליו [על המזבח] ברזל'. ואכן, ראיתי שגם בעל 'תורת הקודש' (סימן יא) דייק כך מלשון הפסוק ומשמעותו.

מקור נוסף שממנו ניתן להסיק מסקנות בנושא הוא המשנה במידות (ג,ד): "...שהברזל פוסל בנגיעה ובפגימה לכל דבר. נפגמה אחת מהן - היא פסולה וכולן כשרות, ומלבנים אותן פעמים בשנה, אחת בפסח ואחת בחג, וההיכל פעם אחת בפסח... לא היו סדין אותן בכפיס של ברזל שמא יגע ויפסול, שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם".

מדברי המשנה עולה, שהסיבה שאין לסוד את המזבח בכפיס של ברזל היא 'שמא יגע [הכפיס של ברזל] ויפסול! ונשאלת השאלה: החשש הוא שהברזל יגע במזבח כולו או רק באבני המזבח? ונראה ברור, שכל החשש של נגיעת הברזל מתייחס אך ורק לאבני המזבח, שכן כפיס הברזל משמש לסוד את המזבח ובשעת העבודה בו הוא נוגע כל הזמן במזבח - בטיט המזבח! ואם כן, החשש הוא שהכפיס יגע בדבר אחר שאינו ציפוי הטיט שבמזבח, כלומר באחת מאבני המזבח!

ואכן, כך מדייק ה'תפארת ישראל' (מידות ג,ד אות מ"ו): "שמא יגע ויפסול - נראה לי דבמילת שמא קא משמע לן דאפילו רוצה המסייד ליגע בכפיס רק בטפילת סיד שבמזבח, והרי הוא חוצץ בין המזבח לאבן. אפילו הכי חיישינן שמא יגע באבן ממש", וכן כתב גם ה'מלאכת שלמה' בפירושו למשנה. בעל 'תורת הקודש' (שם) מנמק דין זה בכך, שפסול פגימת הסיד הוא מדרבנן בלבד, ועל כן הוא קיים רק בפסול הניכר, כלומר פגימה ממשית, ולא בנגיעה.¹

נמצא שמעיקר הדין מותר לכפיס הברזל לגעת בשכבת הטיט המצפה את המזבח, אך מכיוון שישנו חשש שהכפיס יגע גם באבני

נאמר בתורה (דברים כז,ה): "וּבְנִיתָ שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹהֶיךָ, מִזְבֵּחַ אֲבָנִים לֹא תִנִּיף עֲלֵיהֶם בְּרִזָּל". ומכאן שאבן שנגע בה ברזל פסולה לבניין המזבח, אף אם מגע הברזל באבן לא פגם אותה (מידות ג,ד; רמב"ם הל' בית הבחירה א,טז).

כידוע, המזבח היה עשוי לא רק מאבנים אלא גם מטיט שתפקידו לחבר את אבני המזבח זה לזה. הגמרא (זבחים נד,א) מתארת את בניית המזבח: מכינים דפוס מעץ במידות המזבח, בתוכו מניחים את אבני המזבח, ולתוך המסגרת שופכים טיט (עשוי מסיד, קוניא זפת) המדבק את אבני המזבח זה לזה.

בפרק זה נברר האם איסור נגיעת ברזל במזבח מתייחס רק לאבני המזבח או גם לטיט שהוא חלק ניכר מהמזבח.

מן הראוי להדגיש, שגם אם אין איסור נגיעת ברזל בטיט המזבח, אין לשים בטיט אבני חצץ קטנות שנוהגים לשים בטיט בזמנו. הטיט שאנו דנים עליו עשוי אמנם ממספר חומרים, אך הוא אינו יכול לכלול אבני חצץ, המשמשות כיום להכנת טיט, שכן ברור שאיסור נגיעת הברזל חל גם על אבני חצץ קטנות, ואין הבדל בינם לבין שאר אבני המזבח. הדיון דלהלן מתייחס אם כן אך ורק לטיט שאין בו אבנים.

עוד ראוי לציין, שלדיון זה השלכה על אופן עשיית הטיט, שכן בימינו עושים טיט במערבל בטון העשוי ברזל, וכן כלי העבודה המשמשים לערבוב הטיט, כגון: מכוש, מעדר וכדו' - עשויים ברזל. אם יתברר שאיסור נגיעת הברזל מתייחס גם לטיט - אזי יצטרכו לעשותו בכלים מיוחדים שאינם עשויים ברזל ואם יתברר שמותר לברזל לגעת בטיט, ניתן יהיה להשתמש בכלים הרגילים להכנת טיט, כפי שמקובל כיום.

א. מהתורה ומחז"ל משמע שאין איסור נגיעת ברזל בטיט המזבח

כאמור לעיל, בתורה נאמר: "וּבְנִיתָ שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹהֶיךָ, מִזְבֵּחַ אֲבָנִים לֹא תִנִּיף עֲלֵיהֶם בְּרִזָּל". לכשנתבונן היטב בפסוק, נראה

1. עוד מוסיף בעל 'תורת הקודש' שגם אם נאמר שאיסור פגימת הסיד הוא

מדאורייתא, הרי פסול זה קיים לפי הרמב"ן והרשב"א רק בפסול הניכר, כך

המזבח, אזי למעשה אסור לסוד את המזבח בכפיס מברזל אלא רק בכפיס העשוי עץ.

ג. דעת הראשונים

הרמב"ם מעתיק להלכה (בית הבחירה א, טז) את דברי המשנה במידות עם תוספות והדגשים, וכך כתב:

"אבן שנפגמה או שנגע בה ברזל אחר שנבנית במזבח או בכבש, אותה האבן פסולה והשאר כשירות, ומלבנין את המזבח פעמים בשנה בפסח ובחג, וכשמלבנין אותן מלבנין במפה, אבל לא בכפיס של ברזל שמא יגע באבן ויפסול".

מדבריו עולה בבירור, שהחשש המלווה את צביעת המזבח נוגע רק לאבני המזבח - 'שמא יגע באבן' - ולא לשאר מרכיביו ('יריעות שלמה'; תורת הקודש).

כך כתב גם המאירי בפירושו למשנה (שם), בהסבירו מדוע יש ללבן את המזבח במפה ולא בכפיס של ברזל: "שמא לא יהא הסיד חוצץ בפני כל הכלי ותיפסל האבן בנגיעה".

לעומת זאת, הסמ"ג (לאוין רצ) כותב דברים שנראה מהם כאילו הוא אוסר נגיעת ברזל בכל המזבח, ואלו דבריו:

"ומלבנין אותו פעמים בשנה, אחת בפסח ואחת בחג, וההיכל פעם אחת בפסח. ולא היו סדין אותם בכפיס של ברזל שמא יגע בו", ומשמע מלשונו שהחשש מתייחס לכל המזבח.

אך נראה שאין לדייק כך מדבריו, שכן גם הוא כותב 'שמא יגע', מה שמלמד שיש דבר שבו הכפיס כן נוגע ואין זו בעיה, וכל החשש הוא שזה יגע במשהו שאינו כל המזבח, כלומר אבני המזבח. לפיכך, יש לומר שהסמ"ג לא דקדק בלשונו, ובמילים 'שמא יגע בו' לא התכוון הסמ"ג לומר שהכוונה לנגיעה בכל המזבח אלא דווקא לנגיעה באבניו.

ד. דעת האחרונים

כאמור לעיל, אחרונים רבים ובהם ה'תפארת ישראל', ה'מלאכת שלמה' למידות (ג, ד), היריעות שלמה (בית הבחירה א, טז) תורת הקודש (סימן יא), סוברים שאין איסור נגיעת ברזל חל על טיט המזבח אלא רק על אבניו. על אלה יש להוסיף גם את המנחת חינוך (מ, ה), ועוד.

אלא שמדברי השאילת יעב"ץ (ח"א סימן קח) עולה שאיסור

נגיעת ברזל מתייחס לכל המזבח על כל מרכיביו. השאילת יעב"ץ כותב שאסור להשאיר על המזבח את דפוס המזבח העשוי מעץ ששימש לבניינו, שכן העצים הללו נוסרו והוחלקו בברזל, ובהשארתם על המזבח עוברים על איסור הנפת ברזל על המזבח. מדבריו ניתן להבין, שלדעתו איסור הנפת ברזל מתייחס לכל מרכיבי המזבח - עץ, טיט וכדו', ולא רק לאבניו.

אמנם השאילת יעב"ץ מתקשה, שכן מזבח הנחושת במדבר היה עשוי מעצי שיטים. הוא מתרץ קושיה זו בכך שהציווי על בניינו היה הוראת שעה לזמן שהיו ישראל במדבר או שהעצים שהונחו במזבח לא נוסרו אלא הושמו בו כפי מצבם הטבעי.

אלא שדברים אלו תמוהים, שכן השאילת יעב"ץ לא מתייחס כלל לכל המקורות שהובאו לעיל, שמהם עולה שאיסור נגיעת הברזל במזבח מתייחס רק לאבניו ולא לשאר מרכיביו. מה גם, שהתירוצים שהוא מתרץ כדי ליישב את העובדה שבמזבח הנחושת היו עצי שיטים - אינם מובנים, שכן אף שמזבח הנחושת היה לשעה ולא לדורות, חכמים למדו ממנו עשרות הלכות הנוגעות למזבח הקבע שבמקדש, והמזבח שהיה במשכן במדבר הוא אב טיפוס בסיסי למזבח העולה שבכל הדורות. גם דבריו על כך שלא ניסרו את עצי המזבח אלא הניחו אותם שם כדרך גדילתם - תמוהים, שהרי המזבח חייב להיות מרובע, וכיצד ניתן היה לעשותו מרובע ללא ניסור ועשיית מידות מדויקות?

ראוי לציין, שגם ה'עזרת כוהנים' כותב שיש איסור נגיעת ברזל בטיט המזבח (מידות ג, ד עמ' עט'), אלא שבניגוד לשאילת יעב"ץ הוא אינו מסביר את דבריו ואינו מביא כלל סימוכין לדעתו.

לפיכך נראה שלהלכה יש להכריע כדעת הראשונים ורוב האחרונים, כאמור לעיל, ולהתיר נגיעת ברזל בטיט המזבח.

ה. סיכום

מפשט הפסוקים ודברי חז"ל עולה בבירור שאיסור נגיעת ברזל במזבח מתייחס רק לאבניו ולא לשאר המרכיבים שבו. כך כותבים להלכה הרמב"ם, המאירי ורוב האחרונים.

לאור דברים אלו נראה שיש להתיר ללא חשש לעשות את טיט המזבח במערבל בטון העשוי ברזל, וכן להשתמש בכלי עבודה - מעדר, מכוש וכדו' - העשויים אף הם מברזל, אלא שיש להקפיד שלא יהיו אבני חצץ בטיט המזבח.